

Jerzy Piekalski

archeolog
Instytut Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego

archaeologist
Institute of Archaeology of the University of Wrocław

Archeologia historyczna w Europie Środkowej. Kilka wstępnych uwag

Historical archaeology in Central Europe. Some preliminary remarks

Abstrakt

Celem artykułu jest wskazanie ogólnego zarysu archeologii historycznej. Autor zwraca uwagę na genezę tej specjalności i problem jej definicji, możliwości poznawcze i główne nurty rozwoju, a także na funkcję społeczną. Podejmuje próbę oceny relacji archeologii czasów nowych do historii *sensu stricto* opartej o analizę przekazów pisanych. Wskazano przy tym na dyskusję toczącą się w literaturze przedmiotu. Zwraca także uwagę na konieczność współpracy archeologii historycznej z innymi dyscyplinami nauki i właściwego wykorzystania nowych metod. Zjawiska dotyczące szeroko pojętej Europy Środkowej osadza w realiach globalnych.

Słowa kluczowe: nowożytność, czasy najnowsze, możliwości archeologii

ZASADNICZYM ZADANIEM ARCHEOLOGII, JAKO humanistycznej dyscypliny naukowej, jest badanie dziejów niedostępnych poznaniu analizą przekazów pisanych. Taka była w nieodległej przeszłości opinia przynajmniej części badaczy przeszłości. Części, nie dotyczyło to bowiem archeologów zajmujących się cywilizacjami antycznymi, dysponującymi pismem już kilka tysięcy lat przed naszą erą. Archeolodzy Europy na północ od Alp długo wystrzegali się badań okresów wykraczających chronologicznie ponad pradzieje i wczesne średniowiecze. Dotyczyło to również archeologów polskich, dla których w latach 60. i 70. XX wieku bariera połowy XIII wieku była trudna do przekroczenia. Argumentami wskazującymi na potrzebę objęcia poznaniem archeologicznym czasów naświetlonych przekazami pisanymi okazały się obiektywny charakter źródeł materialnych oraz możliwości badań zjawisk i procesów „życia codziennego”, wykraczających poza „wielką historię”. Uzyskano w ten sposób szansę poznania „zwykłego człowieka” w jego bezpośrednim

Abstract

The purpose of this article is to provide a general outline of historical archaeology. The author turns attention to the genesis of this speciality, the problem of its definition, its cognitive possibilities, and the main directions of the development, as well as its social function. He attempts to evaluate the relation between the archaeology of modern times and history *sensu stricto*, based on the analysis of written records. This includes references to debates taking place in source literature. The author also shows the need for cooperation between historical archaeology and other disciplines of science and for making proper use of new methods. He embeds phenomena concerning the broadly-conceived Central Europe in global realities.

Keywords: modern period, contemporary period, possibilities of archaeology

THE PRIMARY TASK OF ARCHAEOLOGY AS ONE of the humanities is to study times that cannot be explored through analysis of written records. This is what at least some history scholars believed in the recent past. Some – as this did not apply to archaeologists concerned with ancient civilisations that used writing systems even several thousand years before Christ. Archaeologists working in Europe to the north of the Alps avoided studying periods which chronologically went beyond prehistory and early Middle Ages. This was also the case of Polish archaeologists of the 1960s and 1970s, who found it difficult to break the barrier of the mid-13th century. The objective nature of material sources and the possibility of studying “everyday life” phenomena and processes that go beyond the “grand history” turned out to be the main arguments indicating the need for archaeological studies of times illuminated by written records. It created chances of getting to know the “ordinary man” in his immediate surroundings. The effect of taking this chance was the rapid development

otoczeniu. Efektem wykorzystania tej szansy był szybki, następujący w latach 1970-1990 rozwój archeologii późnego średniowiecza Europy, w tym ziem polskich. Dalsza progresja chronologiczna była tylko kwestią czasu. Wynikała ona w dużej mierze z zapotrzebowania społecznego. Istotne znaczenie miały tu potrzeby estetyczne. Znudzenie neomodernizmem obudziło zainteresowanie wiedzą o kulturze materialnej czasów nowożytnych. Swoich odbiorców znalazła także archeologia konfliktów – od wojen napoleońskich po II wojnę światową. W efekcie nastąpił z jednej strony rozwój zjawisk pozytywnych – jak kolekcjonerstwo, ruch rekonstrukcyjny jako sposób spędzania wolnego czasu, a z drugiej – nie zawsze legalny handel i stojące poza prawem poszukiwania zabytków. Zwłaszcza te ostatnie działania uzasadniły konieczność przesunięcia górnej granicy chronologicznej profesjonalnych badań archeologicznych do XX wieku.

Objęcie badaniami czasów nowożytnych, a następnie najnowszych wiązało się jednak ze znaczącym odejściem od tradycyjnego pojęcia archeologii jako nauki, z jej specyficznymi metodami i źródłami. Powstała potrzeba uaktualnienia definicji tworzącej się specjalności, określenia podstaw teoretycznych i relacji do dyscyplin sąsiednich, już nie tylko z dziedziny nauk historycznych¹. Określenie pojęcia archeologii historycznej, bo takim terminem objęto nową specjalizację, okazało się dość trudne, a przedstawiane propozycje bywały niejednokrotnie sprzeczne ze sobą. Jako mało przydatną trzeba określić definicję Andersa Andrena, zgodnie z którą archeologia historyczna obejmuje badania społeczeństw piśmiennych². W jej zakres miałyby wchodzić: archeologia klasyczna, archeologia prowincji rzymskich, archeologia średniowiecza, nowożytności i czasów najnowszych. Tak szeroki zakres, w sytuacji istniejącego i mocno ugruntowanego już podziału archeologii na wąskie specjalizacje sprawia, że propozycja Andrena ma walor wyłącznie teoretyczny. Nieco pokrewna, ale z gruntu inaczej interpretowana jest definicja Jamesa Deetza, dla którego archeologia historyczna dotyczy tych społeczeństw, które same były w stanie opisać swoją historię³. Badacz ten, działając w Stanach Zjednoczonych Ameryki, brał jednak pod uwagę głównie tamtejszą specyfikę, zgodnie z którą po niepiśmiennych prądziejach trwających do XVI wieku, następowały

of archaeology of the late Middle Ages in Europe, including Polish lands, in the years 1970–1990. Further chronological progression was only a matter of time. To a large extent, it stemmed from a social demand. Aesthetic needs were of major importance here. Boredom with neomodernism awakened interest in the knowledge on the material culture of the modern period. Archaeology of conflict – from the Napoleonic Wars to World War II – also found its audience. As a result, on the one hand, a number of positive phenomena emerged, such as collecting or reconstruction activities as a way of spending free time, and on the other, it led to not-always-legal trading activities and to unlawful searches for artefacts. Especially the latter activities made it necessary to move the upper chronological limit of professional archaeological research up to the 20th century.

However, including the modern period, and then the contemporary times in the scope of archaeological research entailed a major departure from the traditional concept of archaeology as a science, with all its specific methods and sources. It made it necessary to update the definition of the emerging speciality, to determine its theoretical foundations and its relationships with related fields and disciplines, no longer limited to historical sciences¹. It turned out that it was rather difficult to define historical archaeology, as this new speciality was named, and presented propositions were often contradictory. Anders Andrén's definition, which states that historical archaeology covers research on literate societies², is of little use. According to this definition, this speciality covers: classical archaeology, archaeology of Roman provinces, archaeology of the Middle Ages, of the modern period, and of contemporary times. Bearing in mind the existing and well-established division of archaeology into narrow specialisations, such a wide scope makes Andrén's proposition valuable only from a theoretical point of view. A definition that is somewhat similar but interpreted quite differently is that of James Deetz's, for whom historical archaeology concerns those societies which were able to describe their own history themselves³. The researcher, who worked in the United States of America, mainly took into account the local specificity where the illiterate prehistory that lasted up to the 16th century was followed by historical times. Deetz's definition gained

czasy historyczne. Definicja Deetza zyskała szerszą percepcję, ale jej zastosowanie w Europie, przy odmiennym rytmie rozwoju cywilizacyjnego, znalazła tylko częściową akceptację. Problem jest o tyle istotny, że od niego zależy zakres badań – chronologiczny, ale także merytoryczny. Próbę oceny wartości dla Europy Środkowej różnych propozycji pojęcia archeologii historycznej podjęła Natascha Mehler, nie dochodząc jednak do ostatecznych wniosków⁴. Co więcej, przeprowadzony przez nią wywiad wśród badaczy z różnych krajów przyniósł wniosek o odmiennym rozumieniu problemu w różnych środowiskach regionalnych. Podejście do pojęcia i zakresu archeologii historycznej okazało się zmienne w zależności od tradycji i subiektywnego nastawienia archeologów każdego kraju. Zasadniczo jednak wśród badaczy starszej generacji dominuje koncepcja, zgodnie z którą archeologia historyczna dotyczy całego okresu objętego przekazami pisanymi (w związku z czym w różnych krajach europejskich jest to inny zakres). Archeolodzy młodszy natomiast skłonni są uznać model amerykański zamykający nowy nurt w okresie XVI-XXI w.; naturalną siłą rzeczy ta tendencja staje się więc dominująca.

O tym, że archeologia historyczna jest na etapie kształtowania swojej pozycji i uzasadnienia celowości badań świadczą problemy doboru instrumentarium metodycznego, a wręcz podstawy metodologicznej⁵. Zakres narzędzi badawczych jest otwarty, a brak stałego kanonu można uznać za cechę pozytywną. Akceptowalne są wszystkie metody i techniki badawcze stosowane w archeologii jako nauce, we wszystkich jej specjalnościach, na wszystkich etapach badań archeologicznych. Można przy tym zauważyć, że metoda wykopaliskowa przestaje być absolutnie dominująca. Coraz większe znaczenie mają różnorakie techniki prospekcji nieinwazyjnej. Dyskusja o podstawie metodologicznej dotyczy głównie zakresu pytań badawczych i relacji do innych nauk. Kluczowa jest przy tym relacja do źródeł pisanych. Jasne jest, że bez nich archeologia historyczna byłaby pozbawiona skuteczności. Z drugiej strony wiemy, że świadectwa pisane są ze swej natury subiektywne, a więc ułomne, niekompletne, często sprzeczne z innymi relacjami, nierzadko służą przeinaczaniu bądź ukryciu prawdy historycznej. Źródła materialne, mimo że też nie są doskonałe, poprzez swą obiektywność mają być

a wider perception, however, it was accepted only partially in Europe characterised by a different pace of development. The problem is serious as it determines the scope of research – in terms of chronology, but also of content. Natascha Mehler made an attempt at assessing the value of various propositions of definitions of historical archaeology for Central Europe, however, she did not reach any definite conclusions⁴. Moreover, a survey that she carried out among researchers and scholars from various countries led to the conclusion that the problem is understood differently in different regions. The approach to the concept and scope of historical archaeology turned out to be different depending on the tradition and on subjective opinions held by archaeologists in each country. However, fundamentally, older-generation scholars incline to the view that historical archaeology concerns the entire period covered by written records (and thus its scope is different in different European countries). Younger archaeologists are inclined to accept the American model, which defines the time frame of the new discipline as the period from the 16th to the 21st century; naturally, this tendency is becoming dominant.

The fact that historical archaeology is still at the stage of shaping its position and justifying the purposefulness of its studies is evidenced by problems with the selection of methods and tools or even the methodological basis.⁵ The range of research tools remains open and this absence of an established canon can be considered a positive feature. All research methods and techniques used in archaeology as a science are acceptable, in all its specialities, at all stages of archaeological research. It is worth noting that the excavation method is ceasing to be absolutely dominant. Various non-intrusive prospection techniques are gaining importance. The discussion about the methodological basis concerns mainly the range of research problems and relations to other sciences. The relation to written records is of key importance here. It is clear that without them, historical archaeology would be ineffective. On the other hand, it is a well-known fact that written records are subjective by nature and thus imperfect, incomplete, often contradictory to other accounts; sometimes their purpose is to distort or hide the historical truth. Material sources, although they are also imperfect, are

właśnie antidotum na te ułomności. Dyskusja obraca się w związku z tym wokół problemów: czy kompletność przekazów pisanych uzasadnia rezygnację z badań archeologicznych, czy też źródła pisane, ikonograficzne i materialne winny być analizowane wspólnie, interaktywnie, z możliwością wzajemnej weryfikacji. I dalej: czy i w jakim stopniu archeolog winien analizować przekazy pisane, czy winien to robić samodzielnie, czy z pomocą zaproszonego do zespołu historyka⁶.

Pytania o zakres współpracy dotyczą nie tylko relacji archeologa i historyka. Duże zróżnicowanie stosowanych metod, szybka progresja ich jakości i stopnia wyspecjalizowania wykraczają zwykle ponad kompetencje jednego badacza – humanistycznie wykształconego archeologa – wymuszając tym samym zespołowe prowadzenie badań. W zależności od profilu podjętej tematyki będą to także: historyk sztuki, historyk architektury, antropolog fizyczny, zoolog, botanik, geograf, geodeta, chemik, informatyk bądź przedstawiciele jeszcze innych dyscyplin. Warunkiem współpracy jest zawsze znajomość realnych możliwości partnerów reprezentujących inne nauki, właściwe formułowanie pytań i zachowanie naukowej krytyki wyników.

Interdyscyplinarny charakter zespołów, różnorodność źródeł i metod, a także globalna wymiana doświadczeń i poglądów pozwalają zbudować szeroki zakres merytoryczny archeologii historycznej, zależny od potrzeb i warunków regionalnych⁷. Szeroko pojęta Europa Środkowa, a w niej ziemie polskie mają tu swoją specyfikę wynikającą z własnego rytmu rozwoju⁸. W obrębie specjalizacji, jaką jest archeologia historyczna, tworzą się grupy problemów badawczych wymagających odrębnego przygotowania, zakreslenia własnych pytań i specyficznej dla siebie organizacji pracy. Ich liczba jest otwarta, budowana wraz z potrzebami. Wymieńmy choćby najważniejsze.

Archeologia przemysłu obejmuje badania budownictwa przemysłowego, procesów technologicznych, urządzeń produkcyjnych, pozyskiwania surowców mineralnych, pracowni rzemieślniczych⁹. Badania są prowadzone w zespole z historykami, historykami architektury, historykami sztuki. Mają podstawowe znaczenie dla renowacji zabytków budownictwa przemysłowego, rewitalizacji industrialnych stref miast, opuszczonych po zachodzących

regarded as an antidote to those flaws because of their objectivity. Hence, the discussion revolves around problems such as: does the completeness of written records justify abandonment of archaeological research, or should written, iconographic, and material sources be analysed together, interactively, with the possibility of mutual verification? But also: should archaeologists analyse written records and if so, to what extent? Should they do it themselves or should they ask historians for assistance?⁶

Questions about the scope of cooperation concern not only the relationship between the archaeologist and the historian. The considerable diversity of used methods and the rapid progress in their quality and degree of specialisation usually go beyond the competences of one researcher – an archaeologist with education in the humanities – thus necessitating teamwork in research. Depending on the profile of the research, this also applies to: art historians, architectural historians, physical anthropologists, zoologists, botanists, geographers, geodesists, chemists, IT scientists, and representatives of other disciplines. The condition for cooperation is always the awareness of the real possibilities of partners representing other sciences, proper formulation of questions, and scientific criticism of the results.

The interdisciplinary character of teams, the diversity of sources and methods, and the global exchange of experiences and opinions offer a wide range of research subjects of historical archaeology, depending on the regional needs and conditions⁷. The broadly-conceived Central Europe, including Polish lands, is specific due to its own rate of development⁸. The specialisation of historical archaeology encompasses groups of research problems requiring separate preparation, formulation of specific questions, and specific work organisation. Their number remains open and changes depending on the current needs. The most important groups are listed below.

Industrial archaeology includes studies on industrial architecture, technological processes, production machines and devices, extraction of mineral resources, and craft workshops⁹. Research is conducted in teams that include historians, architectural historians, and art historians. Such research is of crucial importance for the restoration of monuments of industrial architecture, for the revitalisation of

zmianach technologicznych i organizacyjnych, wykorzystania nieczynnych kopalni w ruchu turystycznym.

Archeologia krajobrazu historycznego i środowiska naturalnego, wpływu człowieka na środowisko, tworzonych przez wieki zmian, spajania tworów antropogenicznych z naturalnymi, kształtowania i zmian osadnictwa, a w końcu budowa identyfikacji z krajobrazem kulturowym¹⁰. W jej zakres można włączyć badania osadnictwa, widzianego jako dynamiczna struktura w dużym stopniu zależna od środowiska naturalnego. Tu z kolei mieszczą się zaniebane ostatnio w Polsce badania zanikającego budownictwa wiejskiego, relacji człowieka i domu, a więc codzienności w mikroskali, „mikrohistorii”. Z tą problematyką zajął się archeologia miejsc pamięci – zgodnie z koncepcją socjologa Pierre Nora – „Les Lieux de mémoire” rozumiane jako miejsca pamięci zbiorowej, a nie tylko martyrologiczne miejsca „historii drugiego rzędu”, miejsca historii zwykłego człowieka obejmującej dom, wieś, małe miasto, mikroregion¹¹. Warto też wspomnieć archeologię ogrodów, rozumianych jako pomniki sztuki nowożytnej¹².

Odrębną problematykę tworzy archeologia funeralna w wielu swoich aspektach, zającą się z badaniami miejsc pamięci, z martyrologią, ale także z badaniem cmentarzy rozumianych jako pomniki przeszłości¹³.

Zainteresowanie różnych grup odbiorców budzi archeologia podwodna, a w jej obrębie badania nowożytnych wraków¹⁴, archeologia konfliktów, pól bitewnych, fortyfikacji i uzbrojenia¹⁵. Relatywnie nowym w Europie Środkowej akcentem jest archeologia sądowa (jeśli tak możemy przetłumaczyć termin *forensic archaeology*¹⁶). Z tą winniśmy wiązać nadzieję zwiększenia społecznej wagi archeologii, głównie przez wykorzystanie jej metod w śledztwie policyjnym i prokuratorskim. ■

industrial city zones, abandoned following the technological and organisational changes, and for the conversion of closed mines into tourist attractions.

Another group is archaeology of historical landscape and the natural environment, human influence on the environment, changes introduced over centuries, the merging of anthropogenic and natural elements, the shaping of settlement, and finally – the building of a sense of identity with the cultural landscape¹⁰. Its scope includes studies into human settlement perceived as a dynamic structure, heavily dependent on the natural environment. It also includes research into declining rural architecture, recently neglected in Poland, and the relation between man and home, i.e. everyday life in microscale, “microhistory.” These problems overlap with archaeology of sites of memory, in accordance with the concept of the sociologist Pierre Nora – *Les Lieux de mémoire*, understood as sites of collective memory and not only martyrological places of “second-class history”, as sites of history of the ordinary man, concerned with the house, the village, the town, and the microregion¹¹. It is also worth mentioning the archaeology of gardens, understood as monuments of the modern-age art¹².

A separate sub-discipline is funerary archaeology with its many aspects, overlapping with research into sites of memory, with martyrology, and with research into burial grounds understood as monuments of the past¹³.

Many different audiences are interested in: underwater archaeology, including studies on modern-age shipwrecks¹⁴, archaeology of conflicts, battlefields, fortifications, and weaponry¹⁵. A relatively new area of interest in Central Europe is forensic archaeology¹⁶. It is with the latter that our hopes for increasing the social value of archaeology should rest, mainly through the application of its methods in police and prosecutors’ investigations. ■

Prof. dr hab. Jerzy Piekalski, archeolog mediewista, dyrektor Instytutu Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego. Kierunki prowadzonych przez niego aktualnie badań to problematyka średniowiecznych miast, archeologia zamków i klasztorów, archeologia historyczna.

Professor Jerzy Piekalski, medieval archaeologist, Director of the Institute of Archaeology of the University of Wrocław. His current research concerns medieval towns, archaeology of castles and monasteries, and historical archaeology.

Przypisy

- 1 A. Zalewska, *Archeologia studiowaniem teraźniejszej przeszłości*, [w:] S. Tabaczyński, A. Marciniak, D. Cyngot, A. Zalewska (red.), *Przeszłość społeczna. Próba konceptualizacji*, Poznań 2012, s. 1099-1123.
- 2 A. Andren *Between Artifacts and Texts. Historical Archaeology in Global Perspective*, New York 1998.
- 3 J. Deetz, *In Small Things Forgotten: The Archaeology of Early American Life*, New York 1996.
- 4 N. Mehler, *Breaking New Ground: Historical Archaeology in Central Europe*, [w:] Mehler N. (red.), *Historical Archaeology in Central Europe*, Rockville 2013, s. 13-15.
- 5 S. Frommer, *Historische Archäologie. Versuch einer methodologischen Grundlegung der Archäologie als Geschichtswissenschaft. Tübinger Forschungen zur historischen Archäologie*, Büchenbach 2007.
- 6 N. Mehler, *Written sources in post-medieval archaeology and the art of asking the right questions*, „Studies in Post-Medieval Archaeology” 2012, t. 4, s. 15-17.
- 7 T. Majewski, D. Geimster (red.), *International Handbook of Historical Archaeology*, New York 2009.
- 8 „Studies in Post-Medieval Archaeology” 1990-2012, t. 1-4; N. Mehler (ed.), *Historical Archaeology in Central Europe*, Rockville 2013; L. Kajzer, *Some remarks about Historical Archaeology in Poland*, [w:] N. Mehler, (red.), *Historical Archaeology in Central Europe*, Rockville 2013, s. 95-102; C. Theune, *Bedeutung und Perspektiven einer Archäologie der Moderne*, [w:] Diener A., Untermann M. (red.), *Archäologie des 19. und 20. Jahrhunderts*, Paderborn 2015, s. 11-22; A. Diener, M. Untermann (red.), *Archäologie des 19. und 20. Jahrhunderts*, Paderborn 2015.
- 9 M. Palmer, M. Nevell, M. Sissons, *Industrial Archaeology: A Handbook*, York 2012.
- 10 N. Branton, *Landscape Approaches in Historical Archaeology: The Archaeology of Places*, [w:] Majewski T., Geimster D. (red.), *International Handbook of Historical Archaeology*, New York 2009, s. 51-65; J. Piekalski 2013, *The Environment and Living Conditions in Wrocław (Breslau) in the 16th- 18th Centuries*, [w:] Mehler N. (red.), *Historical Archaeology in Central Europe*, Rockville 2013, s. 379-394; M. Chorowska, P. Duma, M. Furmanek, M. Legut-Pintal, A. Łuczak, J. Piekalski, *Wleń/Lähn District in the Sudetes Foothills, Poland: A Case Study of Cultural Landscape Evolution of an East Central European Settlement Microregion From the Tenth to the Eighteenth Centuries*, „International Journal of Historical Archaeology” 2017, nr 21/1, s. 66-106.
- 11 P. Nora, *Rethinking France: Les Lieux de mémoire*, t. 1-4, Chicago 1999-2010; B. Gediga, A. Grossman, W. Piotrowski (red.), *Miejsca pamięci. Pradzieje, średniowiecze i współczesność*, Biskupin-Wrocław 2015.
- 12 N.F. Miller, K.L. Gleason (red.), *The Archaeology of Garden and Field*, Philadelphia 1997; A. Gołębniak, *Pałac i ogrody w Wilanowie – badania archeologiczne Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w sezonie 2003*, [w:] J. Gąssowski (red.), *Monument. Studia i Materiały Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków*, Warszawa 2004, s. 135-160.
- 13 A. Kola, *Archeologia zbrodni. Oficerowie polscy na cmentarzu ofiar NKWD w Charkowie*, Toruń 2005; C. Theune, *Archaeology and Remembrance: The Contemporary Archeology of Concentration Camps, Prisoner-of-War Camps, and Battelfields*,

Endnotes

- 1 A. Zalewska, *Archeologia studiowaniem teraźniejszej przeszłości*, [in:] S. Tabaczyński, A. Marciniak, D. Cyngot, A. Zalewska (eds.), *Przeszłość społeczna. Próba konceptualizacji*, Poznań 2012, pp. 1099-1123.
- 2 A. Andren, *Between Artifacts and Texts. Historical Archaeology in Global Perspective*, New York 1998.
- 3 J. Deetz, *In Small Things Forgotten: The Archaeology of Early American Life*, New York 1996.
- 4 N. Mehler, *Breaking New Ground: Historical Archaeology in Central Europe*, [in:] Mehler N. (ed.), *Historical Archaeology in Central Europe*, Rockville 2013, pp. 13-15.
- 5 S. Frommer, *Historische Archäologie. Versuch einer methodologischen Grundlegung der Archäologie als Geschichtswissenschaft. Tübinger Forschungen zur historischen Archäologie*, Büchenbach 2007.
- 6 N. Mehler, *Written sources in post-medieval archaeology and the art of asking the right questions*, “Studies in Post-Medieval Archaeology” 2012, vol. 4, pp. 15-17.
- 7 T. Majewski, D. Gaimster (eds.), *International Handbook of Historical Archaeology*, New York 2009.
- 8 “Studies in Post-Medieval Archaeology” 1990-2012, vol. 1-4; N. Mehler (ed.), *Historical Archaeology in Central Europe*, Rockville 2013; L. Kajzer, *Some remarks about Historical Archaeology in Poland*, [in:] N. Mehler, (ed.), *Historical Archaeology in Central Europe*, Rockville 2013, pp. 95-102; C. Theune, *Bedeutung und Perspektiven einer Archäologie der Moderne*, [in:] Diener A., Untermann M. (eds.), *Archäologie des 19. und 20. Jahrhunderts*, Paderborn 2015, pp. 11-22; A. Diener, M. Untermann (eds.), *Archäologie des 19. und 20. Jahrhunderts*, Paderborn 2015.
- 9 M. Palmer, M. Nevell, M. Sissons, *Industrial Archaeology: A Handbook*, York 2012.
- 10 N. Branton, *Landscape Approaches in Historical Archaeology: The Archaeology of Places*, [in:] Majewski T., Geimster D. (eds.), *International Handbook of Historical Archaeology*, New York 2009, pp. 51-65; J. Piekalski 2013, *The Environment and Living Conditions in Wrocław (Breslau) in the 16th-18th Centuries*, [in:] Mehler N. (ed.), *Historical Archaeology in Central Europe*, Rockville 2013, pp. 379-394; M. Chorowska, P. Duma, M. Furmanek, M. Legut-Pintal, A. Łuczak, J. Piekalski, *Wleń/Lähn District in the Sudetes Foothills, Poland: A Case Study of Cultural Landscape Evolution of an East Central European Settlement Microregion From the Tenth to the Eighteenth Centuries*, “International Journal of Historical Archaeology” 2017, no. 21/1, pp. 66-106.
- 11 P. Nora, *Rethinking France: Les Lieux de mémoire*, vol. 1-4, Chicago 1999-2010; B. Gediga, A. Grossman, W. Piotrowski (eds.), *Miejsca pamięci. Pradzieje, średniowiecze i współczesność*, Biskupin-Wrocław 2015.
- 12 N.F. Miller, K.L. Gleason (eds.), *The Archaeology of Garden and Field*, Philadelphia 1997; A. Gołębniak, *Pałac i ogrody w Wilanowie – badania archeologiczne Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w sezonie 2003*, [in:] J. Gąssowski (ed.), *Monument. Studia i Materiały Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków*, Warsaw 2004, pp. 135-160.
- 13 A. Kola, *Archeologia zbrodni. Oficerowie polscy na cmentarzu ofiar NKWD w Charkowie*, Toruń 2005; C. Theune, *Archaeology and Remembrance: The Contemporary Archaeology of Concentration Camps, Prisoner-of-War Camps, and Battelfields*,

- [w:] Mehler N. (red.), *Historical Archaeology in Central Europe*, Rockville 2013, s. 241-259.
- 14 W. Ossowski, *The General Carleton Shipwreck 1785*, Gdańsk 2008.
- 15 A. Homann, *Battlefield Archaeology in Central Europe*, [w:] Mehler N. (red.), *Historical Archaeology in Central Europe*, Rockville 2013, s. 203-230.
- 16 M. Trzciński (red.), *Archeologia sądowa w teorii i praktyce*, Warszawa 2013.
- [in:] Mehler N. (ed.), *Historical Archaeology in Central Europe*, Rockville 2013, pp. 241-259.
- 14 W. Ossowski, *The General Carleton Shipwreck 1785*, Gdańsk 2008.
- 15 A. Homann, *Battlefield Archaeology in Central Europe*, [in:] Mehler N. (ed.), *Historical Archaeology in Central Europe*, Rockville 2013, pp. 203-230.
- 16 M. Trzciński (ed.), *Archeologia sądowa w teorii i praktyce*, Warszawa 2013.

Bibliografia / Bibliography

- Andren A., *Between Artifacts and Texts. Historical Archaeology in Global Perspective*, New York 1998.
- Diener A., Untermann M. (red.), *Archäologie des 19. und 20. Jahrhunderts*, Paderborn 2015.
- Branton N., *Landscape Approaches in Historical Archaeology: The Archaeology of Places*, [w:] Majewski T., Geimster D. (red.), *International Handbook of Historical Archaeology*, New York 2009, s. 51-65.
- Chorowska M., Duma P., Furmanek M., Legut-Pintal M., Luczak A., Piekalski J., *Wleń/Lähn District in the Sudetes Foothills, Poland: A Case Study of Cultural Landscape Evolution of an East Central European Settlement Microregion From the Tenth to the Eighteenth Centuries*, „International Journal of Historical Archaeology” 2017, nr 21/1, s. 66-106.
- Deetz J., *In Small Things Forgotten: The Archaeology of Early American Life*, New York 1996.
- Frommer S., *Historische Archäologie. Versuch einer methodologischen Grundlegung der Archäologie als Geschichtswissenschaft. Tübinger Forschungen zur historischen Archäologie*, Büchenbach 2007.
- Gediga B., Grossman A., Piotrowski W. (red.), *Miejsca pamięci. Pradzieje, średniowiecze i współczesność*, Biskupin-Wrocław 2015.
- Golembnik A., *Pałac i ogrody w Wilanowie – badania archeologiczne Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w sezonie 2003*, [w:] Gąssowski J. (red.), *Monument. Studia i Materiały Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków*, Warszawa 2004, s. 135-160.
- Homann A., *Battlefield Archaeology in Central Europe*, [w:] Mehler N. (red.), *Historical Archaeology in Central Europe*, Rockville 2013, s. 203-230.
- Kajzer L., *Some remarks about Historical Archaeology in Poland*, [w:] Mehler N. (red.), *Historical Archaeology in Central Europe*, Rockville 2013, s. 95-102.
- Kola A., *Archeologia zbrodni. Oficerowie polscy na cmentarzu ofiar NKWD w Charkowie*, Toruń 2005.
- Majewski T., Geimster D. (red.), *International Handbook of Historical Archaeology*, New York 2009.
- Mehler N., *Written sources in post-medieval archaeology and the art of asking the right questions*, „Studies in Post-Medieval Archaeology” 2012, vol. 4, s. 11-24.
- Mehler N. (red.), *Historical Archaeology in Central Europe*, Rockville 2013.
- Mehler N., *Breaking New Ground: Historical Archaeology in Central Europe*, [w:] Mehler N. (red.), *Historical Archaeology in Central Europe*, Rockville 2013, s. 11-29.
- Miller N.F., Gleason K.L. (red.), *The Archaeology of Garden and Field*, Philadelphia 1997.
- Nora P., *Rethinking France: Les Lieux de mémoire*, t. 1-4, Chicago 1999-2010.
- Ossowski W., *The General Carleton Shipwreck 1785*, Gdańsk 2008.
- Palmer M., Nevell M., Sissons M., *Industrial Archaeology: A Handbook*, York 2012.
- Piekalski J., *The Environment and Living Conditions in Wrocław (Breslau) in the 16th-18th Centuries*, [w:] Mehler N. (red.), *Historical Archaeology in Central Europe*, Rockville 2013, s. 379-394.
- „Studies in Post-Medieval Archaeology” 1990-2012, t. 1-4.
- Theune C., *Archaeology and Remembrance: The Contemporary Archaeology of Concentrations Camps, Prisoner-of-War Camps, and Battlegrounds*, [w:] Mehler N. (red.), *Historical Archaeology in Central Europe*, Rockville 2013, s. 241-259.
- Theune C., *Bedeutung und Perspektiven einer Archäologie der Moderne*, [w:] Diener A., Untermann M. (red.), *Archäologie des 19. und 20. Jahrhunderts*, Paderborn 2015, s. 11-22.
- Trzciński M. (red.), *Archeologia sądowa w teorii i praktyce*, Warszawa 2013.
- Zalewska A., *Archeologia studiowaniem teraźniejszej przeszłości*, [w:] Tabaczyński S., Marciniak A., Cyngot D., Zalewska A. (red.), *Przeszłość społeczna. Próba konceptualizacji*, Poznań 2012, s. 1099-1123.